

РОЗДІЛ IV. ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС У ВИЩІЙ ШКОЛІ

УДК 378.013+720+158

Н. В. Ашихміна

ПНПУ імені К. Д. Ушинського

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ АДАПТИВНИХ ЗДІБНОСТЕЙ СТУДЕНТІВ-ПЕРШОКУРСНИКІВ МУЗИЧНО-ПЕДАГОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

У статті обґрунтовано педагогічні умови, що сприяють розвитку адаптивних здібностей студентів-першокурсників музично-педагогічних спеціальностей: актуалізація цінності освітньої діяльності; створення комфортного художньо-педагогічного середовища; проектування індивідуального розвитку і самопроектування першокурсників; рефлексивна організація самостійної діяльності студентів.

Ключові слова: адаптивні здібності, комфортне художньо-педагогічне середовище, проектування індивідуального розвитку, самопроектування, рефлексивна організація самостійної діяльності.

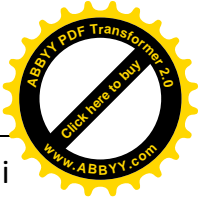
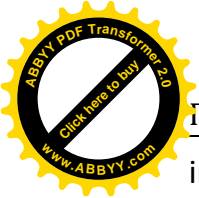
Постановка проблеми. Модернізація освітньої моделі вищої школи потребує значного оновлення змісту і педагогічних технологій професійної підготовки майбутніх фахівців, зокрема вчителів музики. Вони повинні стати компетентними і мобільними професіоналами, здатними швидко адаптуватися до умов професійного середовища, що динамічно змінюються. Тому розвиток адаптивних здібностей як професійно важливих якостей майбутніх учителів набуває особливої актуальності.

Аналіз актуальних досліджень. Проблема адаптації своєю складністю і багатосторонністю привертає увагу вчених з різних галузей знань: філософії (М. А. Батурін, М. О. Берєбін, Г. І. Царегородцев), біології і фізіології (П. К. Анохін, Ч. Дарвін, І. П. Павлов, І. М. Сеченов), психології (Б. Г. Ананьєв, В. В. Антипов, Ж. Годфруа, Е. Ф. Зеєр, В. В. Пархомчук), соціології (А. М. Бондаренко, Р. Ф. Іхсанов, А. І. Кавалеров, Н. С. Южаніна) та ін.

Різні аспекти проблеми адаптації широко досліджуються у педагогічній науці: формування процесу адаптації студентів у ВНЗ у процесі навчання (Д. О. Андрєєва, В. І. Брудний, О. М. Галус, Н. Ф. Маслова); готовність першокурсників до навчального процесу вищого навчального закладу (Ю. І. Дік, Г. Ф. Крилов, І. А. Маркова); адаптація педагогів до змін в освітньому середовищі (С. В. Дроздов, Р. В. Овчарова, О. В. Філіппов) та ін. Однак проблема розвитку адаптивних здібностей у майбутніх учителів, зокрема у галузі мистецької освіти, висвітлена недостатньо.

Мета статті – виявити умови розвитку адаптивних здібностей студентів-першокурсників музично-педагогічних спеціальностей.

Виклад основного матеріалу. На основі уточнення педагогічних трактувань понять адаптації та здібностей ми визначаємо адаптивні здібності як

індивідуально-психологічні особливості студентів, що сприяють якісній зміні ціннісної, інтелектуальної, емоційної сфер на основі особистісно-усвідомленого прийняття норм, установок, традицій педагогічного середовища і забезпечують узгодження очікувань, домагань і можливостей студентів з реаліями навчального простору через активну залученість до процесу власного професійного розвитку.

Універсальність адаптивності, як зазначає Ж. Піаже, проявляється у розвиненому інтелекті, у досягненні «рівноваги» індивіда із середовищем. Процес адаптації (за В. Штерном) – це вирішення особистістю життєвого завдання, що здійснене через «дії у розумі», тобто завдяки наявності інтелекту [1, 157]. Отже, інтелект можна розуміти як певну здібність, що визначає загальну успішність адаптації людини до нових умов. Цей вислів дозволяє стверджувати, що основу адаптивних здібностей становлять інтелектуальні дії особистості, які забезпечують усвідомлене управління мисленням і сприяють його продуктивності. У зв'язку з цим структуру адаптивних здібностей студентів-першокурсників музично-педагогічних спеціальностей утворюють здібності до:

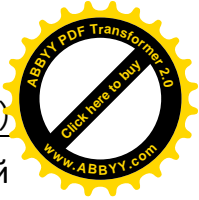
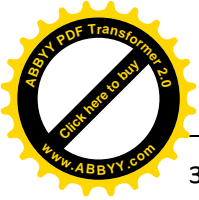
- до навченості (якість і швидкість здобуття нових знань, зокрема у галузі музичної педагогіки);
- осмисленого сприйняття і переробки пізнавальної і художньої інформації;
- пошуку прийомів самонавчання;
- створення власної моделі доцільних навчально-пізнавальних дій, будівництва перспективи саморозвитку;
- соціально-психологічної інтеграції (встановлення адекватних форм взаємодії у художньо-педагогічному середовищі).

Виявлення структурних компонентів адаптивних здібностей, а також особливостей і специфіки процесу їх розвитку є основою для виявлення педагогічних умов, що сприятимуть розвитку адаптивних здібностей в освітньому середовищі.

Під педагогічними умовами ми розуміємо сукупність необхідних заходів, що забезпечують ефективний розвиток адаптивних здібностей студентів-першокурсників музично-педагогічних спеціальностей у художньо-педагогічному середовищі. Серед педагогічних умов розвитку адаптивних здібностей основними вважаємо такі:

- актуалізація цінності освітньої діяльності;
- створення комфортного художньо-педагогічного середовища;
- проектування індивідуального розвитку і самопроекування першокурсників музично-педагогічних спеціальностей;
- рефлексивна організація самостійної діяльності студентів.

1. Актуалізація цінності освітньої діяльності. Освітня діяльність, як і будь-який інший вид діяльності, становлять певну єдність цілей, засобів і результатів її

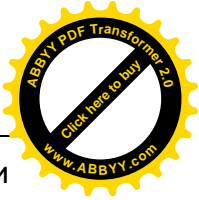
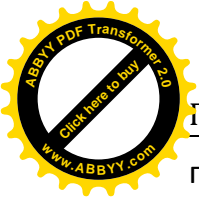

здійснення. Вона є не тільки основним каналом трансляції індивіду знань, але й організованою діяльністю щодо формування у суб'єкта освіти найбільш значущих соціальних властивостей та якостей, навичок та вмінь. Будь-яка діяльність визначається не лише цілями, але й цінностями, що обумовлюють її цілісність. Вони становлять основу діяльності і надають смисл її цілям. Якщо мета характеризує процес діяльності формально, технологічно відповідає на питання, що і як повинно відбутися у результаті діяльності, то цінність змістовно визначає, навіщо потрібний цей результат. Тому цінності мають фундаментальну значущість для будь-якого виду діяльності, зокрема навчальної. Усвідомлення першокурсниками цінностей вищої освіти, того, що знання є основним засобом досягнення успіху в подальшій професійній діяльності, розвитку професійної мобільності, уміння адаптуватися до змін навколишнього середовища сприятиме розвитку адаптивних здібностей протягом усього періоду навчання у вищому навчальному закладі.

Актуалізація цінності освітньої діяльності дозволяє активувати першокурсників до підвищення рівня освіти з метою здобування компетенцій у галузі знань і власного розвитку як особистостей і майбутніх спеціалістів.

2. Створення комфортного художньо-педагогічного середовища. Поняття «комфорт» більшість наук розглядають як зручну обстановку у самому загальному розумінні. Педагогічний контекст цього поняття, на наш погляд, конкретизує «комфорт» як наявність сприятливої атмосфери для формування і розвитку особистості. З цих позицій дослідники у педагогіці звертаються до розкриття поняття «комфортне педагогічне середовище». Так, Т. Ф. Лошакова, розробляючи модель комфортного педагогічного середовища, трактує це поняття як сукупність умов, що визначають сприятливий клімат для актуалізації потенціалу всіх учасників освітнього процесу [2]. Можна сказати, що комфортне середовище ототожнюється з поняттям «психологічний клімат», що дає можливість охарактеризувати педагогічне комфортне середовище і як емоційно позитивні стани кожного з учасників освітнього середовища, і як позитивні взаємовідносини між ними. На думку О. М. Лутошкіна, складовою психологічного клімату виступає педагогічне благополуччя [3].

Нам близька позиція В. І. Слободчикова, який у контексті психологічного клімату, сприятливих умов розвитку особистості вводить категорію «спів-подійність спільності» як цілісно-сислове об'єднання людей, що створює умови для розвитку предметної діяльності, індивідуальних здібностей і навколишнього середовища. Спів-подійна сутність обумовлює наявність спів-учасників, які самостійні і відповідальні відносно власної діяльності. На думку дослідника, середовище, що розуміється як сукупність умов, обставин, оточуюча індивіда обстановка, «для освіти... є чимось однозначним і наперед заданим. Середовище починається там, де відбувається зустріч того, що утворює, і того, що утворюється; де вони разом починають його проектувати і будувати – і як

предмет, і як ресурс спільної діяльності; і де між окремими суб'єктами освіти починають з'являтися окремі зв'язки і відносини» 6, 181]. Адаптивні здібності ефективно розвиваються за умови активної взаємодії студентів-першокурсників музично-педагогічних спеціальностей із художньо-педагогічним середовищем.

За ознаками художньо-педагогічне середовище є соціально-професійним середовищем і становить систему структурних компонентів, зв'язків, відношень і процесів функціонування учасників освітнього процесу. Назване середовище має певні особливості: зміст освітнього процесу зумовлює наявність специфічних творчо-діяльнісних форм і методів навчання на засадах художньо-педагогічної спів-дії в осягненні музичного мистецтва; він (зміст) реалізує багатовекторність професійної підготовки майбутніх фахівців як компетентних і мобільних професіоналів у різних видах художньо-виконавської діяльності.

Ми визначаємо комфортне художньо-педагогічне середовище інституту мистецтв як педагогічну реальність, що містить спеціально організовані умови для сприятливого протікання процесів адаптації до навчання і розвитку адаптивних здібностей першокурсників, а також можливості для самореалізації студентів, при цьому взаємовідносини між учасниками освітнього процесу набувають характеру взаємного збагачення. Комфортне художньо-педагогічне середовище базується на принципах: діалогової художньо-педагогічної комунікації між суб'єктами музично-педагогічного процесу (викладачами і студентами), суб'єктами та об'єктом цього процесу (мистецтвом, зокрема музичним); узгодженості внутрішніх позицій та установок студентів із зовнішнім освітнім середовищем щодо загального і професійного саморозвитку.

В умовах комфортної навчальної діяльності можливе перетворення взаємодії «середовище – студент», що сприятиме утворенню творчого простору сумісної освітньої діяльності та інтелектуальному взаємозбагаченню учасників педагогічного процесу.

Як структурні компоненти комфортного художньо-педагогічного середовища інституту мистецтв, що забезпечують ефективність і результативність процесу розвитку адаптивних здібностей студентів-першокурсників музично-педагогічних спеціальностей, ми виділяємо:

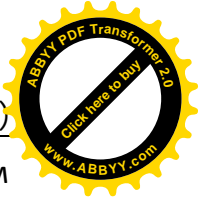
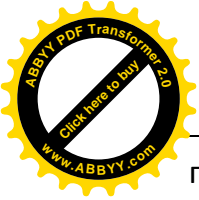
а) створення доброзичливої атмосфери і психолого-педагогічної підтримки;

б) мотивацію успіху в освітньо-мистецькій діяльності;

в) сприяння особистісній і професійній самореалізації студентів.

Створення доброзичливої атмосфери і психолого-педагогічної підтримки обумовлюють принцип оптимального спілкування між викладачами і студентами як єдиний критерій та єдиний психологічний ключ до створення педагогічного спілкування і спів-існування у художньо-педагогічному середовищі.

Наявність мотивації успіху в освітній діяльності дозволяє першокурсникам співвіднести цілі навчальної діяльності, зокрема музичної, і процес професійної

підготовки з власною внутрішньою активністю. Мотивація є потужним стимулом до осягнення знань, умінь і навичок у галузі музичної педагогіки; сприяє створенню комфортної педагогічної атмосфери на заняттях і ситуацій успішного виконання навчальних завдань, зокрема успішного виконання музичних творів.

Сприяння особистісній і професійній самореалізації першокурсників полягає у постійній упевненості викладачів у потенційних можливостях студентів (віра у можливості і перспективи кожного студента, а будь-які відхилення у його розвитку вважаються результатом недиференційованого підходу до першокурсника).

3. Проектування індивідуального розвитку і самопроектування першокурсників музично-педагогічних спеціальностей. На нашу думку, сутність специфічних цілей проектування індивідуального розвитку полягає у здобутті першокурсниками знань, умінь і навичок у галузі музичної освіти на основі їх інтересів і здібностей, розвитку особистостей засобами індивідуалізації. Успішність проектування залежить від активності прийняття студентами норм й установок художньо-педагогічного середовища.

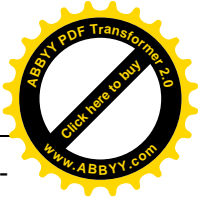
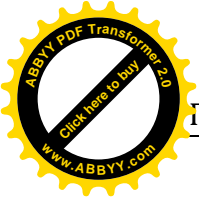
Наявність в інституті мистецтв різноманітних індивідуальних форм організації навчання (музично-інструментальна, диригентська, вокальна підготовка тощо) сприяють ефективному проектуванню індивідуального професійного розвитку студентів. Саме індивідуальні форми навчання створюють оптимальні умови для виявлення рівнів розвитку музичних й адаптивних здібностей, індивідуальних рис та особливостей студентів, їхнього власного художницького потенціалу і художницьких можливостей, що дає змогу викладачам спроектувати подальший розвиток кожного з першокурсників [4, 77].

Ми вважаємо, що ефективність реалізації проектування індивідуального розвитку забезпечують такі педагогічні технології:

- технологія адаптивної системи навчання, сутність якої полягає не тільки у повідомленні нової інформації, але й у навчанні прийомів самостійної роботи, самоконтролю, саморозвитку;
- технологія повного засвоєння, що обумовлює заданий єдиний для всіх студентів рівень знань, умінь, навичок за індивідуальних для кожного з них часу, методів, форм, умов навчання;
- технологія дослідницького навчання, що передбачає будівництво навчального процесу як пошуку нових пізнавальних орієнтирів студентів, що самостійно осягають основні поняття та ідеї.

Самопроектування у навчальній діяльності – це програма особистісного і професійного саморозвитку, де центрованою основою є проектно задані здібності, якості особистості і види діяльності. Тому найважливішою умовою ефективного професійного становлення першокурсника стає високий рівень розвитку проектної культури і готовність до саморозвитку.

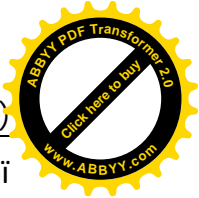
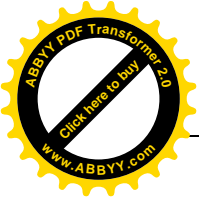
На нашу думку, проектна культура студентів-першокурсників музично-педагогічних спеціальностей – фактор формування професійного типу особистості; необхідна складова загальної і професійно-педагогічної культури особистості майбутнього педагога, що є соціально зумовленою сукупністю цінностей, мотивів, якостей, здібностей, знань, умінь, навичок, досвіду проєктивної діяльності, вирішення завдань навчально-пізнавальної, музично-педагогічної і музично-дослідницької діяльності.

Модель художньо-педагогічного середовища, в якому першокурсник вчиться самопроєктування, необхідно спрямувати на розвиток особистісних структур його свідомості. Серед них зокрема такі: умотивованість як здатність надавати особистісний смисл подіям і власній діяльності; критичність як особистісна оцінка того, що відбувається за межами особистості й усередині неї з позиції власного смислу; колізійність як здатність виявляти, ідентифікувати та аналізувати приховані причини подій; рефлексивність як здатність виходити за межі свого «Я», підтримувати цілісність особистості через діалог і полілог, самодобувувати себе до цілісності, набувати нових ціннісних орієнтацій, нової освітньої парадигми, нових алгоритмів діяльності, що забезпечують професійне зростання та якість здобутої освіти.

За таких умов самопроєктування стане повноправною складовою частиною внутрішнього життя студента, інструментом його постійного самооновлення і саморозвитку, а сама особистість – самопроєктивною не лише за своїм походженням, а й за способом існування. Це створює очевидні переваги. Особистість, яка працює і розвивається у режимі самопроєктування, здатна чутливо відгукуватися на запити соціального замовлення, на проблеми внутрішнього характеру та інші динамічні фактори, що забезпечує її високу адаптивність.

4. Рефлексивна організація самостійної діяльності студентів обумовлює розвиток інтелектуальної мобільності та рефлексії музично-педагогічного досвіду. Суттєвим для нас є те, що власна особистісна позиція студентів щодо установки на аналіз та усвідомлення процесу і результату власної навчальної і самостійної діяльності, розуміння власної індивідуальності, достоїнств приводить до усвідомленого і цілеспрямованого управління власною діяльністю.

Ми вважаємо, що рефлексивна організація самостійної діяльності студентів-першокурсників музично-педагогічних спеціальностей – це оволодіння навичками самостійної роботи, готовність до безперервної професійної освіти і безперервного саморозвитку, становлення і самооцінка власних професійних компетенцій (намагання досягти високої якості кінцевого результату, уміння розумової діяльності, уміння творчо мислити, наявність музично-педагогічного мислення, уміння використовувати і застосувати новітні технології у галузі мистецтва, наявність компетенцій у роботі з художньою інформацією тощо).

Створення умов для розвитку рефлексивної організації самостійної діяльності першокурсників музично-педагогічних спеціальностей залежить від діяльності викладача, направленої на створення художньо-педагогічного середовища, що забезпечує становлення рефлексивних процесів у студентів як основного фактора, який сприяє ініціації навчальної самостійності.

Результатом рефлексивної діяльності є розвиток і зміна першокурсників, зміна позицій щодо навчальної діяльності, активізація їх як суб'єктів діяльності; перехід змісту навчання з мети у засіб розвитку здатності навчатися [5].

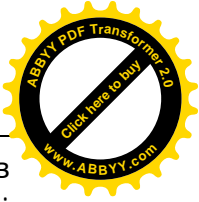
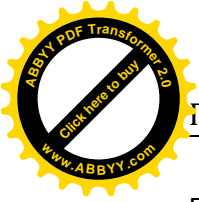
Ми вважаємо, що готовність студентів-першокурсників до рефлексивної організації самостійної діяльності полягає у спрямованості на безперервну самоосвітню діяльність; перспективності, постійному пошукові, осмисленні та затвердженні нових цінностей музично-педагогічної діяльності; високій адаптивності до змін у музично-педагогічній діяльності; готовності до свідомої корекції власної навчальної і самостійної діяльності; відкритості новому досвіду, навчальній активності, творчій індивідуальності, готовності до розв'язання креативних завдань; самокритичності, відповідальності, доцільності; перспективності у стосунках, постійному підвищенні рівня спілкування, художньо-педагогічної комунікації з іншими суб'єктами й об'єктами взаємодії.

Висновки. Розвиток адаптивних здібностей студентів-першокурсників музично-педагогічних спеціальностей забезпечується педагогічними умовами, кожна з яких становить суттєвий компонент педагогічного процесу, що безпосередньо пов'язаний із досліджуваним явищем і необхідний для його функціонування.

Педагогічні умови розвитку адаптивних здібностей студентів-першокурсників становлять основу для якісного засвоєння знань і вмінь, вільної інформаційної орієнтації під час вирішення педагогічних завдань, оптимізації пошуку їх вирішення; сприяють удосконаленню музично-педагогічної підготовки і справляють продуктивний вплив на механізми розвитку адаптивних здібностей студентів; дозволяють викладачам спроектувати педагогічно доцільний стиль взаємовідносин з першокурсниками і забезпечити створення комфортного художньо-педагогічного середовища, що підвищить ефективність освітнього процесу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дружинин В. Н. Психология общих способностей / В. Н. Дружинин. – СПб : Питер, 1999. – 368 с.
2. Лошакова Т. Ф. Педагогическое управление процессом создания комфортной среды в образовательном учреждении : [монография] / Т. Ф. Лошакова. – Екатеринбург : Изд-во Дома учителя, 2001. – 269 с.
3. Лутошкин А. Н. Эмоциональные потенциалы коллектива / А. Н. Лутошкин. – М. : Педагогика, 1988. – 128 с.
4. Олексюк О. М. Музично-педагогічний процес у вищій школі / О. М. Олексюк, М. М. Ткач. – К. : Знання України, 2009. – 124 с.
5. Пантелеев С. Р. Самоотношение как эмоционально-оценочная система / С. Р. Пантелеев. – М. : Изд-во МГУ, 1991. – 110 с.

6. Слободчиков В. И. Образовательная среда: реализация целей образования в пространстве культуры / В. И. Слободчиков // Новые ценности образования: культурные модели школы. – 1997. – Вып. 7. – С. 177–184.

РЕЗЮМЕ

Н. В. Ашихмина. Педагогические условия развития адаптивных способностей студентов-первокурсников музыкально-педагогических специальностей.

В статье обоснованы педагогические условия, способствующие развитию адаптивных способностей студентов-первокурсников музыкально-педагогических специальностей: актуализация ценности образовательной деятельности; создание комфортной художественно-педагогической среды; проектирование индивидуального развития и самопроектирование первокурсников; рефлексивная организация самостоятельной деятельности студентов.

Ключевые слова: адаптивные способности, комфортная художественно-педагогическая среда, проектирование индивидуального развития, самопроектирование, рефлексивная организация самостоятельной деятельности.

SUMMARY

N. Ashikhmina. Pedagogical conditions of development of the adaptive abilities of the first course students of a musical-pedagogical specialty.

The proves given in the article describe pedagogical conditions promoting the development of the adaptive abilities of the first course students of a musical-pedagogical specialty: actualization of the education value; creating a comfortable art-pedagogical environment; designing individual development and self-designing of the first course students; reflection organization of a students' self-employment.

Key words: adaptive abilities, comfortable art-pedagogical environment, designing individual development, self-designing, reflection organization of a self-employment.

УДК 37.014.25:378:316.42

С. С. Вітвицька

Житомирський державний університет
імені Івана Франка

ПРОФЕСІОГРАМА ЯК МОДЕЛЬ МАГІСТРА ОСВІТИ

У статті проаналізовано професіографічний і компетентнісний підходи до побудови професіограми – моделі магістра освіти. Подано авторський погляд на взаємозв'язок та ієрархію понять компетенція, компетентність, готовність до педагогічної діяльності, майстерність та професіоналізм педагога. Визначено компоненти професіограми магістра освіти, компетентності та компетенції, необхідні випускникові магістратури.

Ключові слова: професіограма, спрямованість, компетенція, компетентність, готовність до педагогічної діяльності, професійно-педагогічна майстерність, професіоналізм педагога.

Постановка проблеми. Відповідно до вимог Болонської конвенції Україна переходить до двоциклового навчання (бакалаврат, магістратура). Одним із положень Болонської конвенції є забезпечення якісної освіти.

У реальній педагогічній дійсності, на практиці якість випускника магістратури, спеціаліста, бакалавра визначається шляхом суб'єктивної оцінки, шляхом порівняння, опосередковано. Об'єктивних критеріїв майже не існує.

Загальновідомо, що умовою наукової організації педагогічної праці є чітке уявлення про об'єкт, його вихідні можливості і кінцевий результат – продукт